

ПРАВОВА БАЗА ФУНКЦІОНУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

*А.С.Мохненко, кандидат економічних наук
Херсонський державний університет*

Досліджено законодавчу базу України та деяких капіталістичних країн щодо розвитку фермерських господарств.

Здійснення в даний час в Україні економічної реформи, виникнення нових соціальних і економічних орієнтирів, найважливішим з яких, безумовно, є поява приватної власності на засоби виробництва (включаючи землю), викликало необхідність принципового перегляду правової бази для функціонування народного господарства країни в цілому і сільського господарства, зокрема.

Процеси реформування в АПК супроводжувалися кардинальними змінами в діяльності організаційно-господарських структур. Так, на базі колишніх господарських формувань утворились нові форми господарювання, розширили діяльність господарства населення та видозмінилися господарства суспільного сектора. Важливе місце в цих перетворюючих процесах займає фермерство, як одна з провідних форм господарювання в розвинених країнах світу.

Специфічність дослідження діяльності фермерських господарств в Україні, на відміну від інших організацій та господарських структур у сільському господарстві, полягає в тому, що неможливо повною мірою використати історичний підхід. Вік їх існування досить короткий, а об'єктивність дослідження і полягає в тому, щоб розглянути об'єкт через призму минулого, оцінити сучасний етап розвитку і на основі цього заглянути в його майбутній стан. У цій науковій тріаді випадає одна важлива ланка – історичне минуле нашого вітчизняного фермерства. Для усунення цих прогалин ми передбачаємо вивчити досвід функціонування фермерських господарств у зарубіжних країнах.

Фермерські господарства вперше виникли в Англії в XIV столітті. В період освоєння американського континенту європейцями ця форма була перенесена майже на всі типи господарств Північної Америки, Австралії та інших країн. У період багатоміліардної історії розвитку людства фермерство пройшло складний довготривалий і суперечливий шлях розвитку. Саме в результаті таких процесів ця форма господарювання забезпечила ефективніше, у порівнянні з іншими формами, ведення сільськогосподарського виробництва.

Формування аграрного законодавства, як специфічної галузі права, в країнах Західної Європи і США відбувалося на базі відділення норм, регулюючих аграрно-правові відносини, від норм, регулюючих загальні відносини власності. Сучасне зарубіжне аграрне законодавство об'єднує дві самостійні, хоч і тісно зв'язані між собою, області правового регулювання. Одна з них, область земельних відносин, пов'язаних з сільськогосподарським виробництвом: відношення земельної власності, оренди і інших форм виробничого землекористування, відносини, пов'язані із землеустроєм, із земельним оборотом, із спадкоємством земельних ділянок і інші відносини, об'єктом яких є земля сільськогосподарського призначення. Інша область відносин, сільськогосподарська діяльність, зв'язана з використанням землі як засобу виробництва. Розширення і інтеграція цих двох областей права, виведення аграрного законодавства за межі вузько-поземельних відносин викликало появу нової юридичної категорії сільськогосподарського підприємства, зокрема, фермерського господарства.

Французьке аграрне законодавство характеризує фермерське господарство як підприємство, що спеціалізується на виробництві сільгосппродукції, складається з "сукупності майна", складовим елементом якої є земля, що є економічною єдністю, яка як за площею, так і за рухомим і нерухомим майном, може забезпечити життя селянської сім'ї, що користується допомогою двох постійних робочих і може бути освоєна цією сім'єю. Відповідно до французького законодавства фермерське гос-

подарство може бути юридичною особою, але може і не бути (найбільш частий випадок). Проте, навіть у тому випадку, коли господарство не є юридичною особою, воно виступає як правова єдність. Господарство в цілому несе своїм майновим субстратом відповідальність по боргам. Майно, що є об'єктом підприємства, його елементом, може служити законною заставою в забезпеченні виконання зобов'язань і т.і. Господарство в цілому як підприємство може підкорятися спеціальним правилам спадкоємства, потрапляти під принцип неподільності.

Принцип неподільності і єдиноспадкування в селянських господарствах характерний не тільки для французького аграрного права. У Великобританії на користь охорони земельного обороту і добросовісного придбання законодавчо встановлено, що кожна ділянка землі повинна завжди мати тільки одного законного утримувача на безумовному праві і що тільки він один має право розпорядження цією землею.

У Німеччині принцип правової єдності фермерського господарства знайшов своє віддзеркалення в законодавстві про земельний оборот, в забороні відчуження і оренди, якщо порядок господарювання на земельному володінні представляється в шкodu народного живлення або, якщо набувальник "не господарсько здатний", а також у принципі єдиноспадкування в селянському дворі.

Аграрне законодавство США майже повністю укладається в рамки цивільного права. Згідно з юридичними нормами, суб'єктом права на майно фермерського господарства (включаючи земельну ділянку) повинна бути окрема особа, що є головою сім'ї. Власник фермерського господарства несе ряд зобов'язань по обробці землі, а держава, у свою чергу, зобов'язується створювати для фермера режим найбільшого економічного сприяння. Прикладом цього є прийнятий ще в 1933 р. Закон про регулювання сільського господарства, що заклав наріжний камінь сільськогосподарської політики. Суттю цього закону є так звана концепція паритету, що встановлює, що співвідношення між цінами на продукцію фермерів і

цінами на товари і послуги, які споживають фермери, повинно залишатися постійним.

В Україні формування аграрного законодавства щодо становлення та розвитку фермерства почалося з прийняття у 1991 році Закону України "Про селянське (фермерське) господарство". Згодом він втратив чинність на підставі Закону України "Про фермерське господарство", який було прийнято у 2003 році та який на сьогодні регулює усі питання пов'язані з діяльністю фермерських господарств.

Цей Закон визначає правові, економічні та соціальні засади створення та діяльності фермерських господарств як прогресивної форми підприємницької діяльності громадян у галузі сільського господарства України.

Закон спрямований на створення умов для реалізації ініціативи громадян щодо виробництва товарної сільськогосподарської продукції, її переробки та реалізації на внутрішньому і зовнішньому ринках, а також для забезпечення раціонального використання і охорони земель фермерських господарств, правового та соціального захисту фермерів України.

У законі прописано поняття фермерського господарства, його створення та діяльність, надання допомоги фермерам, права та обов'язки фермерів, майнові права та інші питання щодо розвитку фермерства в Україні.

Важливим кроком на шляху розвитку фермерства в Україні було створення на підставі Закону України "Про фермерське господарство" Українського державного фонду підтримки фермерських господарств, який є державною бюджетною установою, що виконує функції з реалізації державної політики щодо фінансової підтримки становлення і розвитку фермерських господарств, діє на основі Статуту, який затверджується центральним органом виконавчої влади з питань аграрної політики України.

З метою забезпечення прав і законних інтересів громадян України, які ведуть фермерське господарство, а також створення сприятливих умов для розвитку фермерських госпо-

дарств було створено Асоціацію фермерів та приватних землевласників України, що представляє інтереси громадян, які ведуть фермерське господарство, перед Президентом України, Верховною Радою України, центральними та місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування та вносить пропозиції щодо вдосконалення законодавства, що регулює діяльність фермерських господарств, на розгляд центральному органу виконавчої влади з питань аграрної політики України.

Законодавство, регулююче аграрні відносини, знаходиться у стадії розвитку. Багато питань, пов'язаних з організацією і діяльністю фермерських господарств, вимагають детальнішого врегулювання, а неможливість позитивного рішення ряду проблем, з якими стикаються фермери в рамках існуючого законодавства, значно уповільнює процес виникнення і становлення селянських господарств в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про селянське (фермерське) господарство" // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №14.
2. Закон України "Про фермерське господарство" // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №45.
3. Дембо Л.И. Очерки современного аграрного законодательства капиталистических стран: США, Англия, Франция, Италия, ФРГ. – М.: Госюриздат, 1962.
4. Шульський М.Г. Фермерство: проблеми становлення і розвитку. – Монографія. – Львів, 2004.